

A MAGYAR DRÁMA 1995-BEN

„ÉLETRŐL, HALÁLRAÓL, CSUPA LILA DOLOGRÓL”

GEROLD L ÁSZLÓ

A címül választott idézet Darvasi László *Szív Ernő estéje* című „szorongó komédiá”-jából való, abból a műből, amely több vonatkozásban is az év talán legnagyobb figyelmet érdemlő színpadi szövege. Nemcsak mert a kevés folyóiratközlés egyike, de színpadot is kapott, a szerző a magukat egyre inkább észrevétető fiatal írók közé tartozik, nem utolsósorban pedig mert olyan szövegről van szó, amely – többekkel ellentétben – megformáltságával is érdeklődést kelt(het), nem csupán játszani, de olvasni is érdemes. Más szóval, amint a bevezető mondatból nyilván érezhető, a múlt évben közölt drámák olvasóinak nem jelent különösebb irodalmi, szakmai, szellemi izgalmat a mintegy tíz, egy antológiában és néhány folyóiratban publikált színpadi szöveg. Valóban nem arról van szó, hogy – akik a színházak táján forgolódnak, tanúsíthatják – mindig vagy az előző szerep, illetve szezon, vagy pedig a soron következő a jó, a fontos, és sohasem a folyamatban levő. Nem ez a jól ismert színházi „igazság” kísért az 1995. év drámatermésének vizsgálatakor. De tény, hogy az előző, 1994. évi drámaközlések között találjuk Mészöly Miklós kötetét (*Lassan minden*), amely akkor is annak az évnek a drámakönyve, ha a szövegek között egy sincs, amely a kötet megjelenésének évében keletkezett, akárcsak Garaczi László és Szilágyi Andor könyve (*Bálnák tánca; El nem küldött levelek*), nemkülönben Esterházy Péter egyetlen drámaként is az életmű egészére utaló/vonatkozatható kötete, a *Búcsúszimfónia*, amely talán nem csupán írói önhommage-ként tarthat számot érdeklődésünkre. 1995-ben, tudtommal, önálló drámakötet nem jelent meg. (Ugyanakkor nem hagyható említetlenül Petri György három Molière-fordításának – *Tartuffe*, *Don Juan*, *A mizantróp* – könyvbéli megjelenése, azért sem, mert ezekről

olyan vélemények is megjelentek, hogy nyelvi vonatkozásai, értékeik folytán – ahogy a múlt századból Arany és Vörösmarty Shakespeare-fordításai – a magyar drámairodalom részévé vál[hat]nak.) A folyóirat-közlések száma is alacsony, akárcsak a színvonal. Talán egy sincs, amely az idei év első folyóiratbeli drámaközlésének, Parti Nagy Lajos *Mauzóleum*ának (*Jelenkor*, 1996/1) méltó párja, netán vetélytársa lehetne. Jobb volt az előző, jobbnak ígérkezik a rá következő, mostani esztendő.

Ha nincs jelentős drámai mű a vizsgált évben, akkor mi van? Van szám szerint mintegy tíz mű. Ebből öt egy antológia fedőlapjai között található, a többi pedig folyóiratokban. Az antológia a Zalaegerszegen tizenkettedik éve megtartásra kerülő „Drámaírók és színházi szakemberek találkozója”-ra kiválasztott szövegeket tartalmazza, s a Nyílt Fórum Füzetek sorozat újabb darabjaként került forgalomba. Az év során nyomtatásban olvasható több dráma folyóiratközlésben. Legtöbb a *Színház* című lap mellékleteként jelent meg, szám szerint öt szöveg, közülük azonban Garaczi László műve (*Fesd feketére!*) már az 1994. évi Nyílt Fórum Füzetekben is megtalálható. A *Színház* 1979 óta közöl számonként egy magyar vagy magyarra fordított drámát, de nyilván pénzhiány miatt 1995 júliusa óta ez a drámairodalom és színházi szemponyjából egyaránt fontos melléklet többé nem jelenik meg. Pótolhatatlan úr keletkezik így a drámaközlésben, mivel az irodalmi folyóiratok, elsősorban terjedelmi okokból eltekintenek drámai szövegek megjelenítésétől. 1995-ben is, tudtommal, mindössze két folyóiratközlés volt, egy művet a debreceni *Alföld* (Darvasi László: *Szív Ernő estéje*), egyet pedig a szombathelyi *Életünk* közölt, az utóbbi az elhunyt Páskándi Géza emlékének adózva tette közzé két számban a *Diana és róka* című francia tárgyú történelmi drámát. Mindkét folyóirat időnként vállalkozik drámaközlésre, akárcsak a pécsi *Jelenkor*, a szegedi *Tiszatáj*, a kecskeméti *Forrás*, míg a többiekről ez már ritkábban állítható.

Szűkösek a lehetőségek, kevés, ami megjelenik, megjelenhet, s ha az 1995. évet afféle rossz ómennek tekintjük, akkor a drámapublikálás jövője mind könyvben, mind folyóiratban egyre tragikusabbnak ígérkezik.

Az előjelzést csak súlyosbítja, hogy az 1995-ben megjelent szövegek legtöbbször érdektelen, drámaként gyenge, holott a szerzők névsora nem rossz. Többek között néhány sikeres vígjáték (*Komámasszony, hol a stukker? Népfürdő, Fejek Ferdinándnak*) szerzője, Görgy Gábor, napjaink dramaturgiai talán legfelkészültebb, legnagyobb tudású, kiváló nyelvérzékkel rendelkező fiatal drámaírója, Márton László, ki a ma már

anakronisztikus történelmi szomorújátékot is magas színvonalon műveli, továbbá az elsősorban prózaíróként számon tartott Darvasi László, az új írónemzedék kiválósága, s vele együtt drámaprózaíróként és költőként egyaránt jelentős Garaczi László, a kiváló kolozsvári dramaturg-költő Visky András jegyzik az év során megjelent szövegeket. Sajnos, Görgy és Márton ezúttal messze saját színvonaluk alatt maradtak, darabjaik (*Örömállam; A kóstoló*) inkább az év jelentéktelen, mint sikeres művei között említendők. A drámaírók becsületét Garaczi (bár műve régebben már megjelent!) Darvasi (drámája prózájának átdolgozása!), Visky és drámaszerzőként eddig nem különösen ismert Thúróczy Katalin menti, úgy-ahogy.

Úgy-ahogy?

Nem vagyunk-e a drámaírókkal szemben túl szigorúak? Könnyűszerrel elfogadjuk a középszerű novellákat és verseket, természetesen vesszük közlésüket, azt, hogy vannak, hogy olvashatók, sőt azt is, hogy folyóiratban, mi több, könyvben megjelennek, drámából viszont csak a kiválót tudjuk elfogadni. Mi ez? Magasra állított mérce, amely igazságtalan különbséget tesz műnemek között? A dráma jogos vagy jogtalan túlértékelése? Részben igen. Ilyenek olvasói/szerkesztői hagyományaink, beidegződéseink, s ilyen a színházak elvárása is. Sem az egyik, sem a másik nincs hasznára, nincs előnyére a drámairodalomnak, nem serkentheti a drámaírókat. Ellenkezőleg, elbizonytalanítja őket. Állandóan bizonyítani kívánnak, ugyanakkor éppen alulteljesítenek. Mintha itt mindig mindenki új *Bánk bán* vagy *Az ember tragédiája* feltűnését lesné, illetve ezek mellé állítható művet szeretne írni! S nem tanultunk volna azokból a tévedésekből, melyek több mint egy évszázada jellemzőek ránk, írókra, szerkesztőkre, olvasókra, színházra. Talán ezzel a „hagyománnyal” magyarázható, hogy a drámaírók nem mernek alkalmiak lenni, inkább nagy emberi kérdésekről kívánnak írni, az egyetemességet célozzák meg a köznapiság helyett, nem az adott társadalmi pillanat érdeklí őket, hanem általános bölceleti kérdéseket próbálnak a választott forma kereteibe fogni, szorítani. De ezt igényli az közfelfogás is a drámaíróktól, illetve a drámáktól. Örögi kör, melyből nincs kiút, mert mi magunk nem teremtjük ezt meg. Téves mércék szerint ítélik meg a drámairodalmat azok is, akik művelik, azok is, akik felhasználják (közlik, színre állítják a műveket), s azok is, akik fogyasztói (olvasók, nézők). Ezért is jelent pótolhatatlan veszteséget a *Színház* dráma mellékletének megszűnése, mert az legalább a megjelenést biztosította a drámaírók és kísérleteik számára.

A hiányt a színházak sem pótolhatják, egyszerűen mert nem merik vállalni a sikertelenség kockázatát. Egy-egy mű színrevitelekor biztosra kell menni, hosszú, lehetőleg több évadnyi sorozatra. Ilyen beállítottságú a színházi struktúra, ilyenek a hagyományok. Elképzelhetetlen az, ami az angol, francia vagy még német színházi gyakorlatban is természetes; nincsenek olyan kis színházak, melyek megengedhetik maguknak a sikertelenséget, vagy jobb esetben megelégedhetnek szűk körű látogatottsággal. Arról nem is szólva, hogy a magyar színházak stílus tekintetében nagyon is hasonlóak. Jellemző, hogy míg Esterházy vagy Nádas egy-egy prózakötetének megjelenése eseménynek számít, a színházak szinte nem tudnak mit kezdeni műveikkel. Az új helyzet azonban, amely bár igencsak lassan, de érezhetően kialakulóban van, talán azt eredményezi majd, hogy az önmagukat kereső színházak között akad vállalkozó szellemű is, amely lehetőséget nyújt íróknak és műveknek, hogy kiállják a megjelenítés próbáját, ami nélkül igazi drámairodalom sohasem születet. Úgy tetszik, ilyen szerepet a pesti Katona József Színház kamaraszínpada, a Kamra mer vállalni, és a debreceni színház stúdiója. Ezt jelzi a *Mauzóleum* Kamra-beli előadása, illetve Garaczi és Darvasi debreceni színre kerülése. Kellő színházi támogatás nélkül aligha képzelhető el modern, szellemében mozgékony, dramaturgiáját tekintve kísérletező hajlamú magyar drámairodalom. És a drámaíróktól várható, hogy köznapien aktuálisak legyenek, vállalják az éppen időszerűnek vélt kérdések, helyzetek, viselkedésformák, gondolatok ábrázolását. És addig? Türelmesnek kell lenni, s el kell szenvednünk a nagyot akaró, de kudarcba fulladt, a tört szárnyú „remekművek” jelenlétét, azt, hogy nem kevesebbről, mint életről, halálról akarnak beszélni, de csupa lila dologról dadognak.

Csáth Géza *Egy elmebeteg nő naplója* című orvosi tanulmánya nyomán készült Kiss Csaba-műben (*Animus és Anima*) elvont fogalmak, a vágy és a lélek öltenek testet, hogy az író a reménytelen szerelmek és az elfojtott vágyak okozta traumák kiváltotta szenvedésekről, kínokról szólhasson. Alkalmasint nemcsak az irodalmi alapanyag, hanem ennek sablonos feldolgozása következményeként a történet levendulaillatot árasztó melodráma, amit olvasni sem kis megpróbáltatás. A mű semmilyen dramaturgia, nyelvi, szerkesztési, ábrázolási újszerűséggel nem szolgál. Olyan, mint egy régimódi leányregény, megható és gyorsan felejthető.

Hasonlóképpen sablonokból épít Egressy Zoltán is, aki Reviczky Gyuláról ír életrajzi drámát. Műve a Petőfi Irodalmi Múzeum írói életraj-

zokat feldolgozó sorozatába tartozik, melyben készült már Kosztolányi-ról – és ha jól tudom – Szabó Lőrincről is hasonló szöveg (Parti Nagy Lajos, illetve Forgách András tollából), nyilván azzal a szándékkal, hogy a közönség halljon íróink magánéletéről, szerelmeiről. Ezúttal Reviczky és szerelmeinek történetéről értesülünk. Emmáról, a vidéki birtokos lányról, akit két hét boldogság után csaptak be, s most, amikor feltűnik a költő, kinek verseit már ismeri, sőt rajong is értük, nem meri vállalni egy újabb csalódás kockázatát, nem mer érzelmeire hallgatni. És Jászai Mari-ról, a nagy tragikáról, aki elcsábítja a költőt, majd pedig kivonul az életéből, magára hagyja a haldokló fiatalembert. Ha íróról, színésznőről (is) szól a történet, természetes, hogy legalább epizód szerepekben kortárs írók tűnjenek fel. Találkozunk Vajda Jánossal, Komjáthy Jenővel. Sima, gördülékeny és unalmas, de legalább olvasható.

Pertics Róbert *Ó, Tannenbaum* című ötszereplős darabja a karácsonyi készülődés keretei között próbál apró-cseprő köznapi, emberi dolgokról szólni. A novellára emlékeztető dramolettből azonban hiányzik valami, ami drámává avatná a szerény kis történetet. Az életből annyira jól ismert zárójelenettel fejeződik be a történet, de mire felhangzik az *Ó, Tannenbaum* kezdetű dal, már senkinek sincs kedve ünnepelni.

A magyar trón körüli civakodásról szól Nyerges Andrásnak már címében is iróniát sejtető műve, a *Vakulj, magyar! A Rádiószínház Magyar Királyok (1001–1918) elnevezésű pályázatra készült dráma* kellemes olvasmány, a szerző sokszor igen szellemesen ír Kálmán király és öccse, Álmos, s a körülöttük levő főurak, illetve idegen uralkodók ármánykodásáról, viszálykodásáról és kegyetlenkedéseikről, nem rejtve azt a szándékát sem, hogy utaljon a múlt és jelen közötti nagyfokú hasonlóságra. Ironikus szemléletét bizonyítják az afféle megállapítások, hogy Európa legjobb legendagyára a magyar, vagy hogy „kis világ vagyunk, egy csürhénk van. Azzal kell boldogulni annak, aki uralkodni akar”. A szöveg minden varázsa ellenére, azt hiszem, színpadon nem élveznénk különösebben Nyerges darabját.

Sajnos, Márton Lászlót sem, amely olvasva sem jelent élményt, pedig remek ötletre épül. Nevezetesen arra, hogy harcot kell hirdetni a külföldről behozott veszélyes vírus ellen, amely gyengíti az akaratot és a felelősségérzetet, s öngyilkossági járványt idézhet elő. Kétségtelenül időszerű képzelt mű *A kóstoló*, hiszen Magyarországon történik, „az 1990-es évek közepén”, amire a maffiaszellem, a gátlástalan nyerészkezdési vágy s talán az ezzel összefüggő erkölcstelenség elburjánzása is

utal. Az írói szándék azonban nem kap olyan drámai keretet, amely figyelmünket lekötne. Részleteire tört, vezérfonal nélküli, nehezen követhető történetet bonyolít az író, kinek műveiben ilyen hibákra eddig nem figyelhettünk fel.

Örömállam a címe Görgey Gábor komédiájának, melyben a műfajhoz illően minden fordítva van, mint a valóságban, minden a feje tetejére áll. Ami a mindennapi életben erkölcsstelenség, az itt erkölcsös, és fordítva. Dühöng az osztársadalmi koitusz, mert a Freudot istenítő társadalomban a vágyak elfojtása lélektanilag káros, aki kielégítetlen, feszültséggel van teli, s minden meggondolatlanságra képes, hajlamos. Ezért államilag támogatják a ledérséget, a hűtlenséget. Az a nagyobb hős, aki naponta többször hűtlenkedik, vezeti le vágyai feszültségét. Hogy az ötlet drámaként működjön, ellenpontra van szükség. Ilyen meggondolásból kap szerepet a történetben Jancsi és Juliska, akik nem hajlandók vétkezni, nem akarnak lefeküdni, csak andalognak, arra nem is gondolnak, hogy a bennük tornyosuló, gyülemlő feszültséget levezesék. Hogy Görgey mennyire rutinos író, mutatják a komédia abszurd drámákat idéző morzsái, a szellemes poének, a szórakoztató rendőrviccek. Mégsem hiszem, hogy az *Örömállam* színpadot fog kapni.

Akárcsak Thúröczi Katalin *Csütörtökünnep* című poéngazdag komédiája, amely pedig elementárisan komikus helyzeteivel, kiváló dialógusaival nagyszerű szerepeket kínál, melyben fergeteges előadás lehetősége rejlik. Holott csak arról „szól”, hogy egy csütörtöki nap hagyományosan összejön néhány korosabb hölgy és úr, akik sokat esznek, isznak és fecsegnek. Mulatságosak és szánnivalóak egyszerre. Hogy a történet túllépjen a komikus életkép keretein, a szerző az 50–80 évesek mellett két fiatalabb korosztályt is szerepeltet, s ezzel komikuma nem reked meg az idők csacskaságainál, általánosabb, osztársadalmi méreteket is ölt, miközben a mai élet, a mindennapok megannyi apróságát villantja fel. Megítélésem szerint kiválóan játszható darab a *Csütörtökünnep*. Megfelelő szereposztással nagy siker lehetne.

Garaczi László két hagyományos dramaturgiai toposzt vegyít, a gyilkosságot és a szerelmi hűtlenséget, s ezek egymásba csúsztatásával kerüli el mindkét téma ki tudja már, hányadik ismétlődését, és éri el, hogy a két agyonhasznált dramaturgiai közhely kölcsönös indukálásából szülessen egy figyelemre méltó szöveg. Nem nagy mű, de helyzetei, életképszerű pillanatai, s mindenekelőtt nyelvi, szerkezeti megformáltsága

folytán olyan szöveg, melyből évente sokra lenne szükség, hogy az igazi minőség létrejöhessen.

Ha Visky András *Vércseh* című művéről azt mondjuk, hogy Bodor Ádám prózájára emlékeztet, akkor ez tárgyára és megformálására egyaránt vonatkozik. A szinte anekdotaszerű epizódok véresen komoly emlékeket, pillanatokot idéznek a romániai magyarság közelmúltjából (lehallgatás, besúgás, vádkoholás, a védekezés lehetetlensége). A szerkezet látszólagos töredezettségét feledteti a kétféle emberi magatartásforma drámai szembeállítás, annak az olvasóra bízó mérlegelése, hogy melyik az okosabb, a követendő forma: tűrni és hallgatni, vagy tiltakozni és szembeállni.

Végezetül: *Szív Ernő estéje* – Darvasi Lászlónak *A vonal alatt* című tárcanovelláiból írt „szorongó komédiá”-ja, mely az *Alföld* 4. és 5. számában jelent meg, és Debrecenben került színre Pinczés István rendezésében.

Nem alaptalanul választja Darvasi László az Élet metaforájaként a szerkesztőséget, lévén ez olyan hely, ahová az „élet bejön”. Így történik a darabbeli redakcióban is, ahol Szív Ernőt keresik fel a témákat hozó, a maguk életét témául kínáló olvasók. Azzal, hogy Darvasi nem teszi egyértelművé, valós esetekről van szó, vagy a riporter Szív Ernő képzeletében megjelenő személyekről, lejátszódó találkozásokról, sikeresen elkerüli a szokványos szerkesztőségi életkép-ábrázolást. Akárcsak azt, hogy a második részben, melyben az első rész szereplői tűnnek fel felperesként, Szív újságíró kollégái pedig bíró, ügyész, foglár szerepében, ne laposodjon szokványos bírósági tárgyalássá a történet. Állandóan együtt, kézen fogva áll előttünk a legvaskosabb valóság, az Élet – mind Szív Ernő, mind kollégái, mind pedig „ügyfeleinek” élete – és az írói-emberi képzelet. Ez utóbbi Szív Ernő eredendő emberségességét, megértéskészségét („Nagy szíve van”, mondják) hivatott kifejezni. Szív Ernőnek arra a megjegyzésére, hogy „tetszik tudni, mindig idejön hozzám az élet”, óhatatlanul Domonkos István modern poémájának, a *Kormányeltörésbennek* sokszor idézett, szinte szállóigévé lett részlete jut eszünkbe: „élet jönni (itt behelyettesíthető néhány változat: hogyan, mivel . . .) vágni engem nyakon”. Erről, az Élet produkálta nyakonvágásról szól Darvasi László drámája, erre utal a műfajt megszorító jelző („szorongó”), de nem a lázadás, hanem a bölcs belenyugvás hangján, nem a változtatni akarás igényével, hanem a változtathatatlanság felismerésével, visszafogottan, jólnevelten.

Appendix: ha nem a magyarországi, hanem a teljes magyar irodalom egyévi drámaterméséről lenne feladatunk szólni, akkor ebben az áttekintésben helyet kellene találni a vajdasági szövegeknek is: Kopeczky László: *Vigyázz, ha jön a nagybógó!* (*Üzenet*, 1995/10), Hász Róbert: *A merénylő* (*Symposion*, 1995/3), Szabó Palócz Attila: *A meztelen Télapó és ifj. Szloboda Tibor: A.* (Szamizdat, Zenta).